

ДО ПРОБЛЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРА ЗА НАПРЯМОМ «ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ»

*С.В. Страшко
м. Київ, Україна*

Протягом останніх десятиріч в Україні спостерігається загальна тенденція до погіршення стану здоров'я населення загалом та дітей і молоді зокрема. Аналіз статистичних даних і результати низки досліджень свідчать, що середня вікова межа дітей, які починають палити, вживати алкоголь, наркотичні речовини, дедалі знижується. Загрозливих масштабів набуває також і розповсюдження ВІЛ/СНІДу. В Україні, за оцінками національних та міжнародних експертів, кількість ВІЛ-інфікованих визначається теоретично в межах 2%, а кількість офіційно зареєстрованих на сьогодні перевищує 150 тисяч. Переважну більшість інфікованих в Україні становлять молоді люди віком від 20 до 39 років, постійно реєструються інфіковані особи підліткового віку. За останнє десятиріччя поширення сифілісу серед дівчаток-підлітків віком 15-17 років збільшилося в 31,2 рази, у хлопчиків-юнаків – у 20,2. Кількість споживачів наркотичних засобів та психоактивних речовин подвоїлася, окрім того, вікова межа наркозалежної молоді також виявляє тенденцію до зниження. Кількість зареєстрованих споживачів наркотиків перевищує 100 тис., 80% з них становить молодь віком до 28 років, понад 8 тис. - неповнолітні. На обліку залежних від алкоголю перебувають 100 тис. неповнолітніх у віці 15-17 років. Кожен третій підліток у віці 12-14 років та кожен другий у віці 15 років палять. До активних курців належать: серед хлопців 11% у віці 13-15 років, 20% у віці 15-16 років і 35% у віці 16-17 років; серед дівчат відповідні показники - 5%, 6% і 19%. Низькою є сексуальна культура молодих людей, що негативно впливає на стан їхнього репродуктивного здоров'я. Попри те, що кількість абортів серед підлітків протягом останнього десятиліття суттєво зменшилася, вони й досі мають місце у дівчат віком до 14 років.

Усвідомлюючи гостроту проблеми, фахівці Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук, провідних педагогічних вищих навчальних закладів розробили та затвердили Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Однією із семи освітніх галузей, передбачених стандартом, є галузь «Здоров'я і фізична культура», реалізована через предмети «Фізична культура» та «Основи здоров'я».

Світовий досвід засвідчує найбільшу ефективність профілактики захворювань і травматизму на основі формування в дітей та підлітків необхідних життєвих навичок. В Україні поступово утверджується підхід до розуміння здоров'я через здоровий спосіб життя, що передбачає врахування всіх аспектів життєдіяльності людини, а саме – фізичного, соціального, емоційного й психологічного благополуччя. Система української освіти поступово переходить від суто теоретичного надання інформації, вказівки на конкретні факти до практичного розвитку навичок здорового способу життя. Такий підхід стає ефективним лише за умови сформованої позитивної мотивації. Для ефективного охоплення дітей та юнацтва такими освітніми послугами доцільно об'єднувати зусилля школи, позашкільних установ і вищих навчальних закладів; залучати батьків; використовувати потенціал громадських організацій. Водночас школа має відігравати провідну роль у створенні умов для здобуття знань, формування відповідного ставлення та розвитку навичок, які зумовлюватимуть здоровий спосіб життя, зберігатимуть і зміцнюватимуть здоров'я учнів. Саме тому проблема підготовки вчителя для викладання предметів оздоровчого спрямування (основ здоров'я, валеології, безпеки життєдіяльності, медико-санітарної підготовки) є вкрай актуальною.

Зміст валеологічної діяльності визначається сукупністю проблем, пов'язаних зі здоров'ям, на подолання яких мусить бути спрямована підготовка вчителя основ здоров'я. Серед них можна виділити:

- втрату молоддю соціально значущих ціннісних орієнтирів;
- поширення серед молоді тенденції до протиправної і асоціальної поведінки;

- девіантну поведінку, пов'язану з уживанням наркотичних і токсичних речовин (алкоголю, наркотиків, тютюну, психотропних речовин тощо);
- відсутність мотивації до здорового способу життя й збільшення внаслідок цього кількості хронічних захворювань (гіподинамії, нераціонального харчування, емоційного перенапруження тощо);
- ранні і небезпечні статеві стосунки та їхні наслідки (венеричні хвороби, ВІЛ/СНІД, аборти, хронічні захворювання репродуктивної системи, покинуті діти);
- зростання дитячої інвалідності у зв'язку з відсутністю необхідних знань щодо планування сім'ї;
- поширення серед молоді депресивних станів, суїцидів тощо.
- Вирішення зазначених проблем може здійснити лише особистість, якій властиві певні індивідуальні риси гуманістичного спрямування. Вимоги до особистості вчителя основ здоров'я передбачені сукупністю валеологічних цінностей, що формують ціннісні орієнтації і визначають спрямованість його суспільно корисної діяльності.
- Можна виділили такі групи валеологічних цінностей:
- цінності, що розкривають значення і сутність цілей валеологічної діяльності педагога, концепцію його особистості в усіх її різноманітних проявах, тобто концепцію «Я - професіонал» як джерело і результат валеологічного вдосконалення;
- цінності, що розкривають значення і сутність способів і засобів здійснення валеологічної діяльності, концепції педагогічного спілкування, педагогічних технологій і валеологічного моніторингу;
- цінності, що розкривають значення й сутність відношень як основного механізму валеологічної діяльності; концепцію власної позиції як сукупності відношень до інших і до себе, до валеологічної діяльності та до об'єкту валеологічного виховання і освіти;
- цінності, що розкривають значення наукових (фізіологічних, психологічних, педагогічних, природничо-наукових, санітарно-гігієнічних, теоретико-методологічних тощо) знань в здійсненні валеологічної діяльності;
- цінності, що розкривають значення й сутність якостей особистості вчителя основ здоров'я як суб'єкта валеологічної діяльності: здатність програмувати свою діяльність і передбачати її наслідки; здатність до творчої діяльності, здатність співвідносити власні цілі й діяльність з цілями й діяльністю інших; здатність до діалогового мислення й гуманістичного сприйняття виховного процесу тощо.

Безумовно, на ефективність формування особистості вчителя основ здоров'я будуть впливати дисципліни всіх трьох циклів підготовки. Наприклад, цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки за рахунок дисциплін культурологічного спрямування мусить забезпечувати формування певного рівня внутрішньої культури майбутнього фахівця. А включення до цього циклу дисциплін з певним професійним спрямуванням, наприклад, «біоетика», «культура здоров'я», «валеофілософія» тощо – сформують певний валеологічний світогляд і певну сукупність валеоцінностей.

Дисципліни циклу природничо-наукової та фундаментальної підготовки мають сформувати необхідне підґрунтя для подальшого засвоєння студентами професійно-орієнтованих дисциплін, а також забезпечити формування наукового світогляду. Для майбутніх фахівців-валеологів такими дисциплінами є передусім біологічні, зокрема такі, що безпосередньо стосуються біології людини і процесів її життєдіяльності.

Професійно-орієнтована підготовка мусить включати, по-перше, блок психолого-педагогічних дисциплін, а по-друге, дисципліни, що забезпечують формування готовності до здійснення валеологічної діяльності в межах компетенції для існуючих освітньо-професійних рівнів підготовки за напрямом «Здоров'я людини *». В Україні підготовка вчителя основ здоров'я (до 2006 року - учителя валеології) офіційно розпочалася з 2006 року після затвердження Галузевого стандарту вищої освіти зі спеціальності 6.010100 - «Валеологія».

У 2006 році відповідно до вимог, яких необхідно дотриматися задля входження України до європейського освітнього простору, було уточнено Перелік спеціальностей 1995

року, за яким здійснювалася підготовка фахівців і вищою освітою. Основною метою Переліку було зменшення кількості спеціальностей і об'єднання (за можливістю) бакалаврських програм підготовки за спорідненими спеціальностями. Наслідком цього стало включення підготовки вчителя основ здоров'я в галузі знань 0102 - «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини» до напрямку підготовки 6.010203 - «Здоров'я людини». За цим напрямом також здійснюється підготовка фахівців з «Фізично: реабілітації» та «Фітнесу і рекреації».

Створенню єдиного бакалаврату для підготовки вчителя основ здоров'я та фахівців з фізичної реабілітації, фітнесу і рекреації передують низка проблем, визначених особливістю підготовки вчителя, а саме:

а) підготовка вчителів здебільшого здійснюється за подвійними педагогічними спеціальностями, при цьому на другу спеціальність передбачена значна кількість кредитів (25-35%) у циклі професійної та практичної підготовки (за рахунок кредитів його варіативного компонента);

б) цикл професійної і практичної підготовки вчителя обов'язково включає понад 20 кредитів ECTS психолого-педагогічної підготовки;

в) поєднання педагогічних спеціальностей можливе лише за умови єдності дисциплін циклу математичної і природничо-наукової підготовки.

Тому на сьогоднішній день є дві, розроблені та затверджені Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, освітньо-професійних програми підготовки бакалавра за напрямом «Здоров'я людини*» (в частині розподілу загального навчального часу за циклами підготовки, переліку й обсягу нормативних дисциплін за циклами підготовки).

Потреба шкіл України в учителях основ здоров'я полягає в затребуваності понад 20 тис. осіб. Викладання цього предмета здійснюється сьогодні з 1 по 9 клас, а з 2018 року він буде впроваджений і в старшій школі. Окрім того, учні 10-11 класів вивчають основи надання долікарської допомоги. Стосовно організаторів валеологічної служби, то їх, крім загальноосвітніх шкіл, потребують позашкільні навчальні та дитячі санаторно-лікувальні заклади, особливо в регіонах з несприятливою екологією. Підготовку вчителів розпочато лише в кількох університетах, а це означає, що з такими темпами Україні вдасться «задовольнити» потребу у фахівцях лише у ХХІІ столітті. Тому необхідно активізувати роботу щодо ліцензування підготовки вчителя основ здоров'я в усіх педагогічних ВНЗ як за першою, так і другою педагогічною спеціальністю.

Для забезпечення інституалізації підготовки вчителів основ здоров'я в педагогічних вищих навчальних закладах України кафедра медико-біологічних і валеологічних основ охорони життя і здоров'я Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за підтримки Всеукраїнської благодійної організації «Всеукраїнська мережа ЛЖВ» та Громадської організації «Дитячий фонд «Здоров'я через освіту» в межах проекту «Посилення спроможності педагогів у забезпеченні дієвої профілактики ВІЛ/СНІДу, протидії стигмі і дискримінації» здійснила підготовку до видання науково-методичного комплексу, до якого увійшли фрагменти освітньо-кваліфікаційної програми підготовки зі спеціальності «Валеологія», Освітньо-професійна програма підготовки за напрямом «Здоров'я людини*» та програми з циклів професійної і практичної, математичної і природничо-наукової підготовки.

Включені до збірника програми побудовані за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах. Кожна програма включає методичні розробки, необхідні для ефективної організації навчання: завдання для самостійної та індивідуальної роботи студентів, орієнтовні теми рефератів, питання до модульного і підсумкового контролю, критерії оцінювання рівня знань за 100-бальною шкалою. Сподіваємося, що видання цього посібника значно спростить підготовку вищих навчальних закладів до ліцензування напрямку «Здоров'я людини*», кваліфікації - вчитель основ здоров'я, організатор валеологічної служби і сприятиме збільшенню педагогічних вищих навчальних закладів, що будуть готувати вчителя основ здоров'я.